

ความเป็นมนุษย์ด้วยหลักไตรสิกขา

Human Development and the Three Studies

สุทธิพร สายทอง*

Suthiporn saithong

บทคัดย่อ

จากบทความนี้เพื่อศึกษาความเป็นมนุษย์ด้วยหลักไตรสิกขา จากศักยภาพสูงสุดของความเป็นมนุษย์ เป็นกระบวนการหนึ่งผ่านการสร้างความสามารถจากหัวใจของมนุษย์ถือได้ว่า“คน” จึงเป็นต้นทุนสำคัญขององค์กรในการทำให้องค์กรบรรลุเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ และตอบสนองต่อสภาพการเปลี่ยนแปลงที่ปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา การสร้างทุนมนุษย์ในองค์กร ผู้บริหารจึงต้องพัฒนาความรู้ขั้นสูงอย่างต่อเนื่องทั้งด้านทักษะ และประสบการณ์ในการทำงาน โดย การจำแนก การสรรหาและการคัดเลือกคนที่มีความรู้ความสามารถสูงสำหรับการทำงานขณะเดียวกันผู้บริหารต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจกระบวนการพัฒนาทุนมนุษย์ที่ดีพอเพื่อให้การพัฒนาทุนมนุษย์ เป็นไปได้โดย ถูกทิศทางและสามารถถึงศักยภาพของทุนมนุษย์ในองค์กรออกมาใช้ผลิตผลงานได้อย่างเต็มที่ เพราะการพัฒนาทุนมนุษย์ คือการพัฒนาด้านความรู้ ทักษะและความสามารถของแต่ละบุคคลที่ นำมาสู่การสร้างคุณค่าให้กับองค์กร เนื่องจากหลักไตรสิกขา ถือได้ว่าเป็นหัวใจหลักของทุนมนุษย์และเป็นแกนหลักหรือหัวใจของ พระพุทธศาสนา และเป็นภูมิคุ้มกันให้มนุษย์ยืนอยู่บนหลักการที่สำคัญ 3 ประการคือ 1) การมีศีล ได้แก่ การปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบด้วยใจ 2) การมีสมาธิ ได้แก่ การปฏิบัติงานอย่าง มุ่งมั่น และ 3) การมีปัญญา ได้แก่ การรู้เป็นระบบ รู้รอบ

คำสำคัญ : ความเป็นมนุษย์, พัฒนาองค์กร, ไตรสิกขา

Abstract

This research aims to study humanity with the Three Studies or “Dtri-sik-kaa”. Human is known as the most efficient capital in administering an organization. Without human capital, the organization will never achieve its strategic goals or adapt to unforeseen circumstances. To invest in human capital, the board of directors has to develop employees in many aspects such as knowledge, talents, skills, abilities, experience and intelligence. Moreover, an executive himself must recruit the one who is well suited to the job. To do this, an executive has to have comprehensive knowledge in developing human capital as it will bring the capacity of people out most. Developing human capital can lead to creating value that will last in the organization. The Three Studies or “Dtri-sik-kaa” is one of the most important cores in human development. It includes morality (training in higher mentality), concentration (work commitment) and wisdom (comprehensive knowledge).

Key word: Humanity, Human capital development, the Three Studies.

---

* อาจารย์สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

บทนำ

จากสภาพปัจจุบันเป็นยุคที่ดูเหมือนว่าจะมีปัญหามากมายสำหรับมนุษย์ จะเห็นได้ว่าเกิดความขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย และปัญหาที่เกิดขึ้นล้วนแล้วแต่มาจากฝีมือของมนุษย์แทบทั้งสิ้น จากความขัดแย้งเล็กๆ ขยายกระจายความบาดหมางออกไปจนกลายเป็นสงคราม นั่นก็เพราะมนุษย์เรามีกิเลส และความต้องการต่าง ๆ ของตนมาสร้างปัญหาให้เกิดรอบตัว เช่นปัจจุบันตอนนี้เศรษฐกิจกลายเป็นเรื่องที่เราสร้างปัญหาให้กับตัวเราเอง คนว่างงานมีจำนวนเพิ่มขึ้น เมื่อคนว่างงานเพิ่มขึ้น รายได้ก็ลดน้อยลง เมื่อรายได้ก็น้อยลง ตนไม่มีงานจะทำก็จะผันตัวไปเป็นโจรผู้ร้ายก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมตามมา และจากการที่มนุษย์ไม่เคยเรียนรู้การดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม มนุษย์ส่วนมากใช้ชีวิตผูกติดกับวัตถุ สิ่งของ ซึ่งได้รับมาจากระบบทุนนิยมเป็นอย่างมาก ทำให้มนุษย์เกิดการแข่งขัน นำไปสู่ความขัดแย้งต่างๆ ตามมา เกิดการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ เนื่องจาก ทรัพยากรที่มีจำนวนจำกัด แต่ความต้องการของมนุษย์มีมากขึ้น ทำให้เกิดความไม่เพียงพอต่อความต้องการ ทำให้เกิดการเอาเปรียบทรัพยากรธรรมชาติกันมากขึ้น จนกระทั่งทรัพยากรต่างๆ บนโลกเริ่มร่อยหรอ จนเป็นเหตุให้เกิดปัญหาเรื่องภาวะโลกร้อนตามมา ดังนั้นเมื่อย้อนกลับมามองที่มนุษย์ เราก็คงพบว่ามีปัญหามากมายเกิดขึ้นกับมนุษย์เช่นเดียวกัน ทุกวันนี้ศีลธรรมของมนุษย์ตกต่ำลงเรื่อย ๆ มนุษย์ขาดคุณธรรม จริยธรรม มีความเครียดและความทุกข์มากขึ้น รวมทั้งมนุษย์เรายังส่วนใหญ่มักโดนระบบการศึกษาและสังคมยุคเร่งรีบ ตัดยัดในวัตถุให้ใช้แต่ความคิด โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ว่าเป็นความคิดที่เกิดจากจิตปกติหรือไม่ปกติ เป็นความคิดที่ปรุงแต่งหรือเป็นตามความจริง เมื่อมีการแข่งขันกันมากขึ้น ความขัดแย้งเหล่านี้ก็นำไปสู่การทำลายความเป็นมนุษย์ซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคม เพื่อความอยู่รอดของตนเอง ดังนั้นศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ จึงเป็นคำที่ทุกคนต้องการการยอมรับ และต้องการความคุ้มครอง เป็นการใช้อำนาจ โดยองค์กรของรัฐต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิ เสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน ภายใต้บริบทของสังคมไทย คุณค่าของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา โดยเฉพาะสังคมไทย ซึ่งเป็นสังคมศักดินา การแบ่งชนชั้นเป็นที่มาลำดับชั้น แข็งแกร่ง เกียรติ และศักดิ์ศรี ย่อมผูกพันกับชาติกำเนิด สถานภาพ หรือยศศักดิ์ อย่างแน่นแฟ้น โดยหากมิได้เข้าไปมีส่วนร่วมในโครงสร้างของสถานภาพนั้นๆ

สำหรับประเทศไทยพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นสถาบันสังคมสถาบันหนึ่ง มีบทบาทอย่างยิ่งต่อสังคมไทยที่ประชากรส่วนใหญ่ในประเทศไทยนับถือมากที่สุด และพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหนึ่งของโลกที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการหล่อหลอมหรือขัดเกลาอุปนิสัยใจคอของบุคคลให้ละเอียดอ่อน สวยงาม มีความรัก ความเมตตา และความเอื้ออาทรต่อกันและกัน มีหลักคำสอนที่มีลักษณะเป็นสากล ประกอบด้วยหลักการที่เป็นเหตุเป็นผลที่สามารถให้พิสูจน์ได้ด้วยวิธีการที่วางไว้อย่างเป็นระบบ มิได้เป็นคำสอนที่บังคับให้ต้องเชื่อ ต้องปฏิบัติตามอย่างไม่มีข้อพิสูจน์ ผู้ที่ปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดและต่อเนื่องจะมีบุคลิกภาพสง่างาม มีจิตใจเยือกเย็นและเป็นสุข และเป็นบุคคลที่สังคมปรารถนามากที่สุด² รวมทั้งการขัดเกลาให้เกิดคนดีจะคิดถึงผู้อื่น คิดถึงประเทศชาติ คิดถึงโลก คิดถึงส่วนรวมก่อนตนเองเสมอ และที่สำคัญคนดีก็พร้อมที่จะเสียสละเพื่อส่วนรวมโดยไม่รีรอ มนุษย์ก็เป็นตัวจักรสำคัญที่ทำให้สังคมประเทศชาติ และโลกเคลื่อนไหวได้ทั้งทางบวกและทางลบ ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องจัดกระบวนการที่ทำให้มนุษย์เป็นสิ่งที่มีความหมายมากที่สุด เพื่อขับเคลื่อนให้เกิดสิ่งที่ดีที่สุดในอุปนิสัยขึ้นมาบนโลกแห่งนี้ ซึ่งตรงกับพระพุทธศาสนาที่ว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่สามารถฝึกได้ และต้องฝึกจึงจะประเสริฐเนื่องจากมนุษย์อาศัยสัญชาตญาณได้น้อยไม่เหมือนสัตว์ประเภทอื่นที่เกิดมาแล้วก็อยู่ได้ด้วยสัญชาตญาณเช่นลูกห่าน เกิดมาก็สามารถเดิน ว่ายน้ำได้ทันที แต่มนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องฝึกฝนพัฒนาโดยเฉพาะในการพัฒนาสิ่งที่เรียกว่า “ปัญญา” มาใช้ดำเนินชีวิตแทนที่จะอยู่อย่างสัตว์อื่นที่เป็นอยู่ตามสัญชาตญาณ มนุษย์ย่อมจะคิดก้าวหน้าด้วยการใช้กำลังทางปัญญาพัฒนาตนเองให้ได้พบเจอกับสิ่งที่ดีที่สุดอย่างที่ไม่มีการขบเซด แต่ในทางกลับกันมนุษย์ส่วนใหญ่ไม่ทราบหลักการในการที่จะค้นหาสิ่งที่ดีที่สุดอันจะนำมาซึ่งตัวแบบในการ

² จานงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2548), หน้า 51.

ประเพณีปฏิบัติ ไม่รู้ธรรมชาติของการเรียนรู้ การฝึก การหัดนั้นว่ามีจำเป็น จึงปฏิบัติไปด้วยความเคยชิน พอทำได้ระดับหนึ่งก็หยุดเรียนรู้ จึงทำให้ชีวิตมนุษย์ไม่เกิดการพัฒนาเท่าที่ควรจะเป็น จึงจำเป็นที่จะต้องออกแบบตัวแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์วิถีพุทธขึ้นมาเพื่อให้มนุษย์ได้เรียนรู้ถึงธรรมชาติของชีวิต รู้หลักการของชีวิต รู้วิธีการดำเนินชีวิต มนุษย์ก็จะมีชีวิตที่ดี เกิดการเรียนรู้ การฝึกฝนและพัฒนาไปตามลำดับขั้นด้วยสติปัญญา ถ้าปฏิบัติแล้ว ชีวิตของแต่ละคนก็จะดีงามจนมีชีวิตที่ประเสริฐ และสามารถฝึกตนได้จนถึงขั้นเป็นพุทธะ หรือปัญญาตรัสรู้ เป็นปัญญาที่ทำให้มนุษย์กลายเป็นพุทธะ คือ เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ด้วยการทำดี ละเว้นชั่ว ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใส ดังที่ว่า “มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐ”³

ตามที่นักกฎหมายชาวเยอรมันชื่อ Guenter Duerig ได้ให้คำอธิบาย คำว่า “ศักดิ์ศรี” ไว้ในหนังสือ Grundgesetz-Kommentar ว่า มนุษย์ทุกคนเป็นมนุษย์โดยอำนาจแห่งจิตวิญญาณของตนเอง และมีอำนาจที่จะกำหนดตนเองและการสร้างสภาพแวดล้อมของตนเองด้วย การตัดสินใจของตน⁴ โดยการศึกษา จึงเป็นกระบวนการซึ่งทำให้ “คน” เจริญงอกงามขึ้น โดยมุ่งเน้นในเรื่องของ

1. ปัญญา บุคคลที่ได้รับการศึกษาพึงจะเป็นผู้มีปัญญา ควรมีความรู้จักเหตุ รู้จักผล ผิดชอบชั่วดี คุณและโทษ สิ่งไม่ควรกระทำและไม่ควรกระทำ บนพื้นฐานของความจริง รู้จักแก้ไขปัญหาได้อย่างชาญฉลาด ภายใต้การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้น

2. ต้านจิตใจ บุคคลที่ได้รับการศึกษา พึงรู้จักฝึกฝนจิตใจของตนให้มีความเจริญงอกงามทางคุณธรรม ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง การละอายต่อการกระทำผิด รู้จักควบคุมตนเองให้ประพฤติตามกรอบความถูกต้องดีงาม ภายใต้การยึดหลักธรรมในการเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติหน้าที่การงานและการดำรงชีพ

สิ่งเหล่านี้เมื่อมนุษย์ในวัยรับการศึกษาหรือช่วงกลางทางสังคม ก็จะสามารถมีพฤติกรรมทางสังคมที่ดีงาม ทั้งในการทำงานและการอยู่ร่วมกันในครอบครัว องค์กร และสังคม รู้จักการช่วยเหลือเกื้อกูลประโยชน์กันและกัน มีความสามารถและทักษะในการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น และสามารถตระหนักถึงสิทธิหน้าที่ ความรับผิดชอบที่พึงมีต่อผู้อื่นและสังคมได้อย่างเหมาะสม แต่เมื่อมีการรวมตัวกันเป็นจำนวนมาก ปัญหาที่เกิดขึ้นตามมาก็คือ การถูกละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ก็คือ การพินิจพิจารณาอย่างรอบคอบว่าสิ่งที่กล่าวอ้างนั้นตรงตามเจตนารมณ์ที่ได้มีการตั้งไว้เป็นวัตถุประสงค์ร่วมกันหรือไม่ ดังนั้นจึงต้องทำความเข้าใจร่วมกันว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หมายความว่าอะไร และการที่บุคคลอ้างถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของตนเพื่อให้ได้รับการคุ้มครองตามหลักสิทธิมนุษยชนนั้นจะทำได้ในทุกเรื่อง ทุกกรณี และทุกสังคมหรือไม่ แม้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จะเป็น วัสดุที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย โดยนารูปแบบ ไตรสิกขา มาบูรณาการสร้างและพัฒนาทุนมนุษย์ในองค์กรให้มีประสิทธิภาพ “คน” จึงเป็นต้นทุนสำคัญขององค์กรในการทำให้องค์กรบรรลุเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ และตอบสนองต่อสภาพการเปลี่ยนแปลงที่ปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา การสร้างทุนมนุษย์ในองค์กร ผู้บริหารจึงต้องพัฒนาความรู้ขั้นสูงอย่างต่อเนื่องทั้งด้านทักษะและประสบการณ์ในการทำงานโดย การจำแนก การสรรหาและการคัดเลือกคนที่มีความรู้ความสามารถสูงสำหรับการทำงานขณะเดียวกัน ผู้บริหารต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจกระบวนการพัฒนาทุนมนุษย์ที่ดีพอเพื่อให้การพัฒนาทุนมนุษย์ เป็นไปได้โดยถูกทิศทางและสามารถดึงศักยภาพทุนมนุษย์ในองค์กรออกมาใช้ผลิตผลงานได้อย่างเต็มที่ เพราะการพัฒนาทุนมนุษย์ คือการพัฒนาด้านความรู้ ทักษะและความสามารถของแต่ละบุคคลที่ นำมาสู่การสร้างคุณค่าให้กับองค์กร เนื่องจาก หลักไตรสิกขา ถือได้ว่าเป็นหัวใจหลักของทุนมนุษย์และเป็นแกนหลักหรือหัวใจของพระพุทธศาสนา และเป็นภูมิคุ้มกันให้มนุษย์ยืนอยู่บนหลักการที่สำคัญ 3 ประการคือ

1) การมีศีล ได้แก่ การปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบด้วยใจ

³ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, 2542), หน้า 30.

⁴ Klaus Stern, Das Staatsrecht der Bundesrepublik Deutschland, Band III/2, Allgemeine Lehren der Grundrechte, Muenchen, 1994, Page No. 113.

2) การมีสมาธิ ได้แก่การปฏิบัติงานอย่าง มุ่งมั่น และ

3) การมีปัญญา ได้แก่การรู้เป็นระบบ รู้รอบ

จากการประมวลผลข้างต้นผู้เขียนจึงสนใจในประเด็นความเป็นมนุษย์ด้วยรูปแบบ ไตรสิกขาในการบริหารองค์กร ทั้งนี้เพื่อเป็นการเสริมสร้างแนวทางต้นแบบของทุนมนุษย์ที่มีคุณภาพโดยใช้พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยผู้เขียนมีความเห็นว่าบทความนี้จะเป็ประโยชน์ในการชี้ให้เห็นถึงแนวความคิดและวิธีการในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และเป็นต้นแบบ (Role Model) ตามหลักพุทธญาณวิทยา (ไตรสิกขา) และแนวความคิดพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธญาณวิทยา การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธขององค์กรจะมีกระบวนการทัศน์ในการพัฒนา 4 ระดับ กล่าวคือ ระดับการพัฒนาเพื่อผลงานทั้งนี้เพื่อให้องค์กรและมนุษย์ในองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนอยู่รอดพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ ในการพัฒนาระดับนี้มีพื้นฐานแนวคิดมาจากเศรษฐศาสตร์ทรัพยากรมนุษย์ ระดับที่สองคือกระบวนการพัฒนาเพื่อการเรียนรู้ ในระดับนี้มีพื้นฐานแนวคิดมาจากเศรษฐศาสตร์มนุษย์นิยม เป็นการพัฒนาเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์เป็นหลักมิใช่การพัฒนาเพื่อสนองต่อความต้องการขององค์กรเท่านั้น กระบวนการทัศน์การพัฒนาระดับที่สามคือกระบวนการพัฒนาในระดับโลกภิวัตน์ ซึ่งมีพื้นฐานแนวคิดมาจากพุทธธรรมซึ่งเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าสำหรับมนุษย์ที่มีความพร้อมที่จะเรียนรู้ “ความจริงตามความเป็นจริง” ในระดับของผู้ครองเรือน มีชีวิตแบบชาวบ้านทั่วไปที่ยังต้องประกอบอาชีพ เลี้ยงชีพทั้งตนเองหรือครอบครัวของตนเอง องค์กรเอกชนมีรายได้อยู่รอดได้ องค์กรภาครัฐปฏิบัติภารกิจที่ได้รับมอบหมาย โลกภิวัตน์เป็นหลักธรรมที่จะทำให้ทุนมนุษย์ในองค์กรมีความดี มีความสุข การพัฒนาทุนมนุษย์ในระดับนี้จะทำให้มนุษย์ในองค์กรมีจริยธรรมศีลธรรมมากขึ้น ความชั่วร้ายเลวทรามลดลง กระบวนการทัศน์ในการพัฒนาในระดับสูงสุดคือระดับโลกุตระธรรมที่มีเป้าหมายในการพัฒนามนุษย์สู่ระดับ “นิโรธ” จากอริยสัจ 4 หรือระดับนิพพานนั่นเอง กระบวนการทัศน์การพัฒนาระดับนี้เหมาะสมสำหรับผู้ที่มีทั้งพื้นฐาน “ภูมิธรรม” ที่มากพอและยังต้องเป็นผู้ที่มีเป้าหมายส่วนบุคคลที่ต้องการพัฒนาไปสู่ระดับการพ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิงมีชีวิตที่ “เหนือโลก” หลุดพ้นจากสมมติสัจจะทั้งปวง การพัฒนาในระดับนี้จะเกิดขึ้นได้ยากกับมนุษย์ส่วนใหญ่เนื่องจากเป็นเรื่องลึกซึ้งยากที่จะเข้าใจ อย่างไรก็ตามในทางอุดมคติของพุทธศาสนาแล้วมนุษย์ทุกคนควรมีเป้าหมายในระดับการพัฒนาระดับโลกุตระธรรม เพียงแต่มีเงื่อนไขในเรื่องความพร้อมของมนุษย์แต่ละคนที่ไม่เท่ากัน ดังนั้นการวางแผนการพัฒนาทั้งในระดับบุคคลและระดับองค์กรจึงต้องคำนึงถึงปัจจัยในข้อความพร้อมและปัจจัยในเรื่องจุดมุ่งหมายที่ต้องการ⁵

หลักไตรสิกขา คือ ขบวนการการศึกษา เพื่อการบรรลุเป้าหมายของดุลยภาพของชีวิต ประกอบด้วย

1. ศีล หรือขบวนการระเบียบปฏิบัติ (วินัย) เพื่อให้เกิดความชอบ การกระทำชอบและการประกอบอาชีพชอบ เป็นแนวทางและกรอบที่กำกับการกระทำหรือการประกอบกิจกรรมต่างๆ นั่นเอง

2. สมาธิ หรือขบวนการฝึกอบรมจิตสำนึก เพื่อให้เกิดความเพียรชอบ การระลึกรู้ชอบและมีจิตสำนึกที่ชอบ เป็นขบวนการเพื่อให้จิตมีการพัฒนาความสำนึกเพื่อความสมดุลทั้งจิตและกาย เป็นขบวนการเกื้อหนุนให้สิ่งที่ได้รับเข้ามาในชีวิตดำเนินไปด้วยประสิทธิภาพสูงสุด

3. ปัญญา หรือขบวนการทางความรู้ เป็นวิธีการอบรมศึกษาเพื่อให้เกิดวิชาความรู้และปัญญา ซึ่งจะยังผลให้เกิดมีทัศนะ ความเชื่อ ค่านิยมที่ถูกต้อง มีความดำริตรองที่ชอบ ปัญญาเป็นตัวควบคุมกำหนดการรับชนิดต่าง ๆ เข้าสู่ชีวิต

การสะท้อนให้เห็นถึงสภาพจิตความคิด และพฤติกรรมของผู้ตอบ การพัฒนาทุนมนุษย์โดยประยุกต์แนวคิดทางพุทธศาสนาที่ให้ความสำคัญของการพัฒนามนุษย์ที่จิตใจและสมองซึ่งได้กล่าวว่า ทุนที่แท้จริง คือทุนทางปัญญา⁶ ซึ่งมีสมองเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดออกมา Mental Brain Model ที่มีวิชาจรณะสัมปันโน จึงกล่าวได้ว่า คนจะบรรลุ

⁵ อภิชาติ พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์: วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2544), หน้า 49.

⁶ บุญทัน ดอกไธสง, การจัดการทุนมนุษย์, หน้า 15.

ความสำเร็จใดๆ นั้นอยู่ที่ใจและการใช้กระบวนการคิดจากสมองหรือปัญญาเท่านั้น KSM Model จึงเป็นรูปแบบหนึ่งของการเรียนรู้การฝึกกายควบคู่กับคุณธรรมการฝึกอบรมจิตใจ เป็นตัวแบบของการศึกษาด้วยตนเอง (Self Center) เน้นการพัฒนาคุณค่าในค่าในตัวมนุษย์และการเข้าถึงจิตวิญญาณอันแท้จริงของมนุษย์ โดยกำหนดคุณค่าสูงสุดของการศึกษาว่าเป็นคุณค่าทางศาสนาการรู้แจ้งทางตันจิตใจ เปิดโอกาสให้เด็กเรียนอย่างอิสระแม้อยู่ในโรงเรียนโดยไม่ได้เน้นการท่องจำตำรา แต่เปิดโอกาสให้เด็กเลือกที่จะเรียนรู้ตามความสามารถและความสมัครใจ และการเรียนรู้ด้วยกิจกรรมนำโครงการ มีความต้องการของชุมชน มีการสนับสนุนโดยมวลชน รวมทั้งการเป็นที่รักและได้รับการไว้วางใจ พอใจจากชนชั้นสูง หรือชนชั้นผู้นำอีกด้วย ซึ่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพุทธด้วยการใช้หลักอริยสัจ 4 คล้ายคลึงกับแนวการพัฒนามนุษย์กระแสหลัก โดยที่ตามหลักธรรมอริยสัจ 4 จะเริ่มต้นที่ “ทุกข์” คือการเข้าใจปัญหาของชีวิตที่ต้องมีการแก้ไข ส่วนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของตะวันตกนั้นจะใช้แนวทางการมุ่งแก้ปัญห (Problem Orientation) กล่าวคือการค้นหาปัญหาขององค์กรหรือของบุคคลในองค์กรที่ทำให้องค์กรมีประสิทธิภาพไม่เป็นไปตามเป้าหมาย จึงต้องทำให้มีการพัฒนาเสริมสร้างทั้งความรู้ ทักษะ ปรับเปลี่ยนทัศนคติ เพื่อให้มนุษย์ในองค์กรนั้นทำงานให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพมากขึ้น หรือหากยังไม่มีปัญหาก็มองหาโอกาสความเป็นไปได้ที่จะทำให้เกิดขึ้น กำหนดเป็นเป้าหมายในการพัฒนาและดำเนินการพัฒนาให้บรรลุเป้าหมายนั้น

การพัฒนาระดับศีลหรือไตรสิกขาที่ 1 อันเป็นผลดีขั้นต้น ก่อให้เกิดการควบคุมและพัฒนาพฤติกรรมทั้งทางกายและวาจา เป็นการป้องกันการกระทำผิด และเป็นการพัฒนาให้เกิดสิ่งที่ดี โดยเป็นการจัดระเบียบเรียบร้อยทางพฤติกรรมของมนุษย์ให้อยู่ในกรอบของการกระทำที่พึงประสงค์เป็นไปตามระเบียบของกลุ่ม สังคม กฎหมาย จารีต ประเพณี

ขั้นตอนระดับกลางคือการพัฒนาที่ระดับสมาธิซึ่งเป็นไตรสิกขาที่ 2 ซึ่งเป็นหลักการเพื่อควบคุมและพัฒนาความคิด ผลักดันให้คิดในทางสร้างสรรค์ ถูกต้องและเป็นประโยชน์ต่อมวลมนุษย์

ขั้นตอนระดับสูงเป็นการพัฒนาไตรสิกขาที่ 3 คือปัญญา ซึ่งเป็นหลักการเพื่อควบคุมและพัฒนาความรู้ ความสามารถ สนใจแต่สิ่งที่ถูกต้อง เป็นจริงตามความจริง

ทั้งเป้าหมายในการพัฒนาและประโยชน์ที่จะได้ในการพัฒนาจะเป็นปัจจัยอิสระที่จะกำหนดกระบวนการเทคนิควิธีการรวมทั้งหลักธรรมคำสอนที่จะใช้พัฒนา สำหรับกระบวนการพัฒนาชีวิตอันประเสริฐจะเห็นว่าการพัฒนาจะเริ่มต้นที่ปัจจัยพื้นฐานคือ ศีล ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของบุคคลที่มีคุณลักษณะทุนมนุษย์ที่มีคุณภาพของคนเก่ง คนดี คนมีความสุข โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) เก่ง ประกอบไปด้วย ศีล สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ ความมุ่งมั่น ความซื่อสัตย์ ความมีระเบียบวินัย มีศีลธรรม หลักธรรมมาภิบาล ความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน มีจริยธรรม มีความรู้ ความสามารถ มีครอบครัวที่สมดูล เป็นคนเก่ง ความเสียสละ กระบวนการพัฒนานี้ยังมีจุดเน้นที่การพัฒนาต้องอยู่บนพื้นฐานของการมีจริยธรรมไม่พัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อรับใช้องค์กร หรือปลุกปั้นพฤติกรรมมนุษย์เพื่อประโยชน์ขององค์กรเท่านั้น แรงจูงใจของมนุษย์ตามกระบวนการนี้คือมนุษย์มีความต้องการที่จะทำงานเพื่อผลตอบแทน การเรียนรู้เป็นวิถีทางที่จำเป็นเพื่อการปรับปรุงผลงาน การถ่ายโอนการเรียนรู้ (Transfer of Learning) จะเป็นทางตรงจากการพัฒนาฝึกอบรมไปสู่การสร้างสรรค์ผลงานที่ดีกว่าเดิม

(2) ดี ประกอบด้วย สมาธิ สัมมาวาจา สัมมาสมาธิ การมองอนาคตเด่นชัด ความรับผิดชอบ การประสานงาน มีความสมานในการทำงาน มีการมองโลกในแง่ดี มีการจัดการอารมณ์ มีความภาคภูมิใจในตนเอง มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีการประเมินตนเอง ซึ่งเป็นการใช้ “สมาธิ” เป็นจุดเน้นในการพัฒนา และการใช้ “ปัญญา” เป็นแนวทางจุดเน้นในการพัฒนา แนวทางทั้งสามจะต้องสอดคล้องกับเป้าหมาย ลักษณะและความพร้อมของกลุ่มเป้าหมาย ยกตัวอย่างเช่น ผู้ที่ต้องการศึกษาปฏิบัติพัฒนาตนเองในแนวทางพุทธ เป็นผู้มีเป้าหมายในการพัฒนาเพื่อที่หลุดพ้นจากห้วงทุกข์ มีภูมิธรรมสูง ย่อมจะต้องใช้ “ปัญญา” เป็นแนวทางในการพัฒนา

(3) มีสุข ประกอบด้วย ปัญญา สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ การมีจิตนวัตกรรม การมีความชำนาญ การจัดการที่ดี มีการคิดแก้ปัญหา อริยสัจ 4 มีความสุขในการทำงาน โยนิโสมนสิการ มีการมองอนาคตเด่นชัด คำอธิบาย เป็นกระบวนการที่ดำเนินอย่างเป็นระบบ มีการจัดลำดับความสำคัญ มีวิธีการมองอนาคต ซึ่งปัญหาที่เกิดจากการตั้งมั่นในการทำงาน ซึ่งในทางพุทธศาสนาเป็นปัญญาระดับสูงสุดที่เรียกว่า “ภาวนามะยะปัญญา” ระดับสมาธิขั้นอุปจารณสมาธินั้นสามารถระงับอุปสรรคหรือความเศร้าหมอง ปัญหาในทางโลกได้ ดังนั้นในการทำงานให้ประสบความสำเร็จสูงสุดนั้นนอกจากการมีระดับปัญญาหรือสมองที่เป็นเลิศด้วยการฝึกฝนทั้งกายและใจ ซึ่งสามารถทำให้มนุษย์กลายเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับนับสนุนและมีความรักความเมตตาแก่มวลมนุษย์ที่ผ่านการฝึกกายฝึกจิตใจให้เกิดเป็นอริยะเป็นการสร้างทุนทางปัญญาที่พร้อมด้วยความเก่งและความดี ของแต่ละบุคคลเป็นพลังสมองที่ซ่อนอยู่ในตัวตนของตน ดังนั้นการกระตุ้นจิตสำนึกเพื่อให้มนุษย์สร้างสมรรถนะให้เกิดขึ้นเป็นทุนทางปัญญาได้นั้นสามารถทำได้โดยการใช้อย่าง KSM ตามที่กล่าวมา การสร้างทุนทางปัญญา คือ การสร้างศิลปะแห่งสุนทรีย์ะจิต (State of Arts of Loving Kindness) ให้แสดงออกมาเป็นกระบวนการคิดและการตัดสินใจมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น การสร้างขบวนการพัฒนาทุนมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา โดยนำลักษณะแก่นแท้ทางพระพุทธศาสนาในประเด็นต่างๆ เป็นหลักแนวทางการดำเนินชีวิตส่วนตัวและการทำงาน บูรณาการระหว่างพุทธญาณวิทยาและการจัดการตามหลักสากลโดยสร้างเป็นแนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ต้องมีกระบวนการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการอบรมกล่อมเกลาโดยใช้ วิธีชี้แจงทำความเข้าใจ ประชุม อบรมสัมมนา หรือวิธีการอื่นๆ โดยนำหลักธรรมะเรื่อง ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งหลักธรรมเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นองค์ความรู้ที่ใช้เป็นแนวทางในการอบรม สั่งสอนให้คนทุกคนหมั่นเพียรทำความดี มีความอดทน อดกลั้น มีความเมตตา กรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ เพื่อนร่วมงาน โดยการบูรณาการพุทธญาณวิทยากับการบริหารตามหลักสากล ให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม และผลักดันนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติงานในองค์กรต่างๆ เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ในทุกๆ มิติ

เอกสารอ้างอิง

- จ่านงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2548.
- _____. **ศาสนา ชีวิตและสังคม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, 2547.
- ธงชัย สันติวงษ์. **การบริหารทุนมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: ประชุมช่าง, 2546.
- บุญทัน ดอกไธสง. **การบริหารเชิงพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, 2528.
- _____. **การบริหารเพื่อสร้างสรรค์ KSM Model**. กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, 2532.
- _____. **การจัดการทุนมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ตะวัน, 2551.
- บุญมี แทนแก้ว. **ญาณวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: ธนะการพิมพ์, 2535.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **การศึกษาเพื่อสร้างศาสนทายาท**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549.
- ประภาศรี ศรีหล้าไพ. **พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.
- พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตฺโต). **ศาสนาและเยาวชน**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2532.
- พระธรรมปิฎก (ประยูรค์ ปยุตฺโต). **วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, 2542.
- พระไพศาล วิสาโล. **พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2552.
- พุทธทาสภิกขุ. **คู่มือมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร:ธรรมสภา, 2501.

สุจิตรา บุญรัตนพันธุ์. ระเบียบวิธีวิจัยสำหรับรัฐประศาสนศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สถาบัน
บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ คณะรัฐประศาสนศาสตร์, 2535.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2533.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. พระไตรปิฎก ฉบับประชาชน. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพมหานคร: สมาคมนักศึกษาเก่า
พาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. คำบรรยายพระไตรปิฎก. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบันลือธรรม, 2553.

อภิชัย พันธเสน. พุทธเศรษฐศาสตร์: วัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2544.

อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา. เปิดความคิด ชีวิตอัจฉริยะ. กรุงเทพมหานคร: ฟรีมายด์, 2552.

Barnard, C. I. **Functions of the executive.** Cambridge, MA: Harvard University Press, 1966.

Cronbach, L. J. **Essentials of Psychological Testing.** 3 rd ed. New York: Harper and Row, 1970.

Nadler & Nadler. **Developing Human Resource.** 3 ed. Jossey Bass Publisher, 1990.

Senge, P. M. **The fifth discipline : The art and practice of the learning organization.** New York:
Doubleday / Currency, 1990.